

A NÉMETEK KITELEPÍTÉSÉNEK EGY-EGY ESETTANULMÁNYA MAGYARORSZÁGON ÉS JUGOSZLÁVIÁBAN A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

CASE-STUDIES ABOUT THE RELOCATION OF THE GERMANS FROM HUNGARY AND YUGOSLAVIA AFTER THE II. WORLD WAR

BALI LÓRÁNT PhD, tanársegéd

Nyíregyházi Főiskola, Turizmus és Földrajztudományi Intézet

MÉREI ANDRÁS PhD-hallgató

PTE Földtudományok Doktori Iskola

SZALAI GÁBOR PhD-hallgató

PTE Földtudományok Doktori Iskola

Abstract

We present two case-studies about the Germans from the former Baranya County which show how could world-historical events influence a micro and macro community. In both cases (in Hungary and in Yugoslavia as well) belonging to the German minority was the main cause of the relocation and other scourges. The specific fate of Germans in Hungary, both opting for relocation and its suspension was connected to the development of Hungarian-Czechoslovak relations and conduct a population exchange agreement. Yugoslavia also made in the spirit of the collective guilt of the deportations, but here unfortunately the Germans were also partially destroyed. In the case of Yugoslavia the slavichomogenization processes played a significant role. This is facilitated by the fact that the Potsdam decisions in this regard have not covered Yugoslavia. In our analysis we try to point out the local characteristics and the "national differences" of the relocations.

Bevezetés

A magyar történetírás és a földrajztudomány képviselői gyakran vizsgálják egy-egy történelmi területi egység politikai földrajzi változásait. Mi ezt az egykori Baranya vármegye mai területén szeretnénk megtenni. Két esettanulmányon keresztül mutatjuk be, hogy a világtörténelem hatásai hogyan képeződtek le egy-egy nemzetiség mikro és makro közössége szempontjából. A németek példáján tesszük meg ezt a Baranya megyei Véménd és a horvátországi Baranya-háromszög példáján, mindkét esetben a kollektív bűnösséggel való megbélyegzésük vezetett kitelepítésükhöz.

A magyarországi németek sorsa sajátos, mind kitelepítésük elhatározásakor, mind annak felfüggesztésekor összekapcsolódott a magyar–csehszlovák viszony alakulásával, illetve a lakosságcsere-egyezmény lebonyolításával. A németek kitelepítését leginkább szorgalmazó magyar Parasztpárt érve is az volt, hogy helyet kell teremteni az országban a máshonnét elűzött magyarok számára. Hiszen a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény értelmében 89 660 csehszlovákiai magyar és 13 198 székelyt¹ kellett át-, illetve letelepíteni.

Jugoszláviában szintén a kollektív bűnösség jegyében történtek a kitelepítések, de itt sajnálatos módon a németiség részleges megsemmisítésre is sor került. Ezt elősegítette az, hogy a potsdami határozatok, e tekintetben nem terjedtek ki Jugoszláviára. Elemzésünkben a kitelepítések helyi sajátosságaira, és a „nemzeti különbségeire” próbálunk rámutatni.

1. A német kisebbség száma és eloszlása a Dunántúlon és Baranyában

A második világháború utáni népmozgások közül a legnagyobb tömeget a német lakosság kitelepítése mozgatta meg. A németek 1920-ban Magyarország lakosságának 6,9%-át alkották (551 211 fő), arányuk 1930-ra 5,5%-ra (478 630 fő) csökkent le. Viszont 1941-re a lélekszámuk alig csökkent (477 057 fő), köszönhetően a nagynémet propaganda hatásának, amely le tudta lassítani asszimilációjukat. Legmagasabb arányuk Baranyában (36%) és Tolnában volt (26,3%). A német lakosság csak a Dunától a Keleti-Mecseken át a Völgyességig húzódó széles sávban, százezres tömbben alkotott többséget, ezt a vidéket nevezték el Schwäbische Türkei²-nek és ezen a vidéken őrizte meg legjobban hagyományait, nyelvét és nemzetiségét a németiség. Ezt bizonyítja az az adat is, amely szerint az 1941-es népszámlálás során e két megyében élő német anyanyelvűek vallották magukat legmagasabb arányban német nemzetiségűnek (Tolna 76%, Baranya 72,7%, országos átlag: 63%). Ennek magyarázata részben az, hogy a náci agitáció a legnagyobb eredményeket a délkelet-dunántúli térségben érte el, főleg falun. A falusi német lakosság körében 1930 és 1941 között jelentős mértékű disszimiláció ment végbe, a falun élő németek száma 397 100-ról 418 419-re gyarapodott.³

2. A magyarországi német kitelepítések háttére

Az általános köztudat szerint a potsdami döntések után 1945 után került komolyan szóba a kitelepítések kérdése. Kevésbé ismert, hogy a németek kitelepítésének kérdését az FKGP⁴ vetette fel először. Nagy Ferenc⁵ Pécs szovjetek által történt elfoglalását követően 1944. november végén beszélt erről egy politikai gyűlésen. A kiscgazdák álláspontja a későbbiekben mérséklődött, mert szavazótáboruk nagy részét a német birtokos parasztság jelentette. Hasonlóan vélekedtek a szociáldemokraták is, hiszen soraikban jelentős volt a németek száma, főleg az ipar- és bányaterületeken.⁶

A kompromittálódott német kisebbség elleni fellépést a Magyar Kommunista Párt 1944. november 30-án közreadott programja is tartalmazta, összekötve azt a földosztás követelésével. A földreform céljaira igénybe kívánták venni a hazaárulók, a háborús bűnösök, a Volksbund tagok, a német hadseregben szolgáltak birtokait.⁷

A hazai németiség felelősségre vonásának kérdése az 1945. március 17-én elfogadott földreformrendelet után került igazán terítékre. A törvény kimondta, hogy teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, a nyilas, a nemzeti szocialista és egyéb vezetők, a Volksbund-tagok, a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait. A rendelet lehetőséget adott a kollektív megítélésre is.⁸

Az oroszok bevonulása előtt több Volksbund-tag menekült el Tolnából és Baranyából. A német hadseregben harcolók közül is sokan önként távoztak a visszavonuló német csapatokkal, őket később a családtagjaik is követték.⁹ Ezt követte a németek elleni megtorlás első igazi hulláma, ezreiknek a Szovjetunióba hurcolása 1944–1945 fordulóján. A Vörös Hadsereg „jóvátételként” szállíttatta ki őket, s alkalmazták kényszermunkásként tömegei-

ket. Az elhurcoltak azt se tudták, hogy hová viszik őket, a hivatalos magyarázat az volt, hogy a Délvidékre kell menniük kukoricát törni.

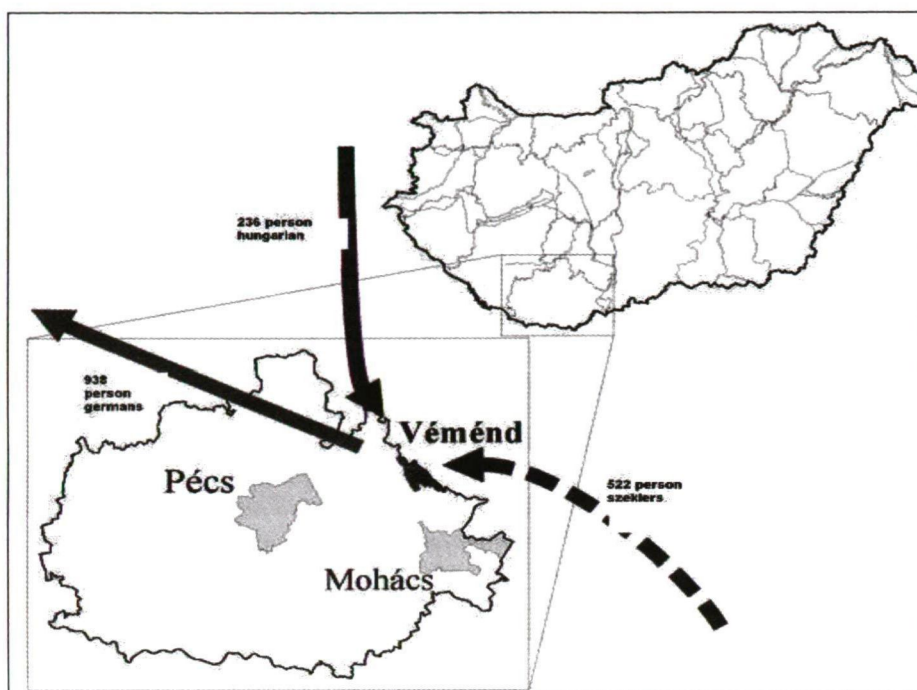
Ilyen hazai előzmények után következtek a potsdami határozatok 1945 novemberében, amelyek 400–500 ezer német kitelepítéséről szóltak, illetve adtak rá lehetőséget. Kérdés, hogy ez kötelező érvényű döntés volt-e, vagy csak ajánlásokat és lehetőségeket fogalmazott meg Magyarország számára.¹⁰ 1945. december 29-én került kihirdetésre a 12.330/1945 M.E számú rendelet a magyarországi német lakosság Németországba való áttelepítéséről. „Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki a legutolsó népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek, vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak, vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt”.¹¹

3. A németek kitelepítése Véméndről

1947. szeptember első napjaiban bizottság érkezett a faluba, amely elkészítette a kitelepítendőek listáját, de a listán nemcsak a volksbundosok neve szerepelt, hanem magyar érzelmű németeké is. A kitelepítés 1947. szeptember 14–15-e éjjelén történt meg, de már szeptember 7-én értesítették a kitelepítendőket, hogy csomagoljanak, majd el is kezdték szállítani őket a vasútállomásra. Ez idő alatt a falut elzárták a külvilágtól és a vasúti szerelvényeket sem volt szabad megközelíteni, de sok székely és felvidéki vitt élelmet a vonagon lévő németeknek. Mindenkinék átvizsgálták a csomagját és csak 20 kg lisztet engedtek elvinni, illetve személyenként tíz forintot, a többi pénzt elvették.

A németiség tagozódását a velük szemben alkalmazott hátrányok jelentik. Ez alapján beszélhetünk vagyoneklobzást szenvedettekről, ezen belül a kitelepítés elől menekülve a faluját is elhagyni kényszerültekről, akiknek egy része néhány év múlva visszatért, és az elkobzott egykori házat is sokan visszavásárolták, illetve a vagyoneklobzást szenvedettekről, akik azonban meg tudtak maradni eredeti lakóhelyükön. További csoportot a kitelepítettek, az NSZK-ba és NDK-ba telepítettek alkotják, utóbbiak közül sokan az NSZK-ba szöktek. Végül ide tartoznak azok, akik vagy útközben szöktek meg, vagy Németország megszállási zónáiból szöktek vissza és vállalták a számkivetettséget.

Falujukat a németek, akiknél a szülőföld egyébként is nagy becsben áll, nem szívesen hagyták el. Az általunk készített interjúkból is kitűnik, hogy a hátrányos megkülönböztést nagy részüknél a korábbi politikai magatartástól függetlenül a kollektív felelősségre vonást alkalmazták. A kitelepítést végzők nem vették figyelembe, hogy az érintettek korábban a „magyar párt”, a „Hűséggel a Hazáért”¹² mozgalom tagjai voltak. Egyetlen dologra figyeltek: a telepítésre alkalmas házra és birtokra. Emiatt fordult elő, hogy a szegényebb egykori Volksbund-tag, illetve vezető itthon maradt, míg a vagyonosabb magyar érzelmű német távozni kényszerült. A kitelepítés a németiségben traumát, öntudatának megtörését és máig tartó félelmet okozott, a kitelepítés gyakorlata nélkülözte a humánus magatartást és a jogszerűséget. Ezen okból kifolyólag a Magyarországon maradt 220 000 német közül a KSH adatai szerint csak 22 455-en vallották magukat német anyanyelvűnek 1949-ben, a többi 198 000 német megtagadta, nem merte vállalni nemzetiségét, anyanyelvét.

1. térkép. Véméndet érintő ki- és betelepítések irányai és számadatai
 Map 1. Directions and data of the settlements and relocations in Véménd
 (Forrás: László P. 2004, Földi I. 1987, KSH. Szerk.: Szalai G.)

4. A Baranya-háromszög esete

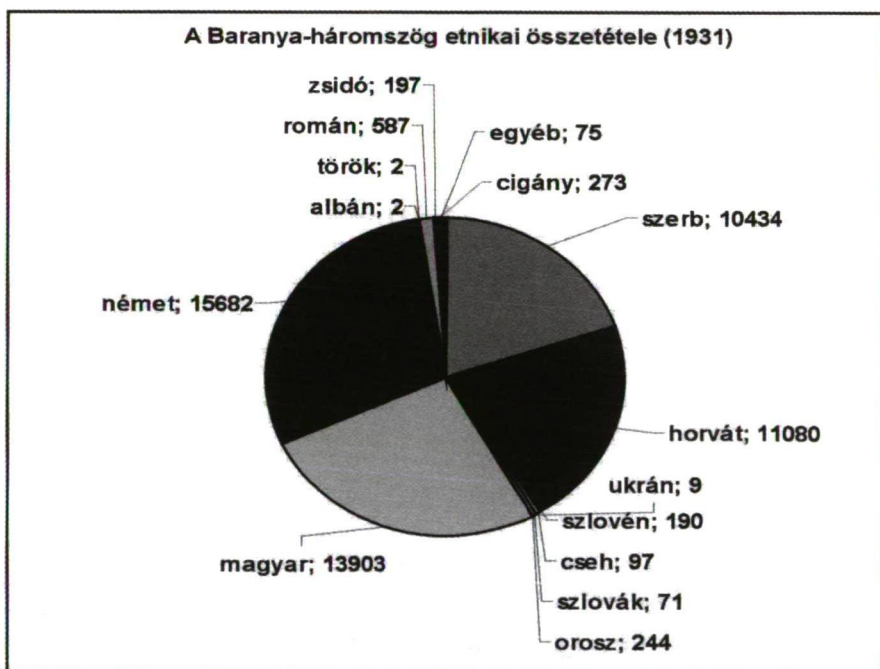
1944-től, a németek kitelepülésétől és munkatáborba kerülésétől kezdődően a Baranya-háromszögben felgyorsult a már a két világháború között meginduló etnikai homogenizáció. Ezt többek között az a tényező erősítette, hogy a potsdami konferencia határozatai nem vonatkoztak Jugoszláviára. Így nem csak kitelepítésekről beszélhetünk, hanem a némettség tervszerű megsemmisítéséről is. A baranya háromszögi németek pontos számáról, hogy mekkora részük végezte lágerekben és kitelepítettként, nem rendelkezünk egyértelmű, biztos adatokkal.

Már jóval a potsdami konferenciát megelőzően az AVNOJ 1944. október 21-i döntésének megfelelően sor került a náci Németországgal kollaboráló elemek, valamint a német nemzetiségű állampolgárok vagyonának elkobzására, államosítására. Ezt követően 1945. június 11-én született meg a jugoszláv kormány határozata a németek Németországba való kitelepítéséről.¹³

A németek szinte teljes eltűnése a Baranya-háromszög nagyarányú etnikai átrendeződésének kiinduló folyamatként fogható fel, hisz helyüket elsősorban a háborús pusztításokat jobban elszenvedő Kordun, Banja Luka, Dalmácia, valamint a túlnépesedett Zagorje és Muraköz területéről érkező (eredetileg nem homogén etnikai összetételű) szláv lakosság vette át. A II. világháborút lezáró béketárgyalások során a Baranya-háromszög Horvátország része lett, napjainkban Eszék-Baranya megye része.

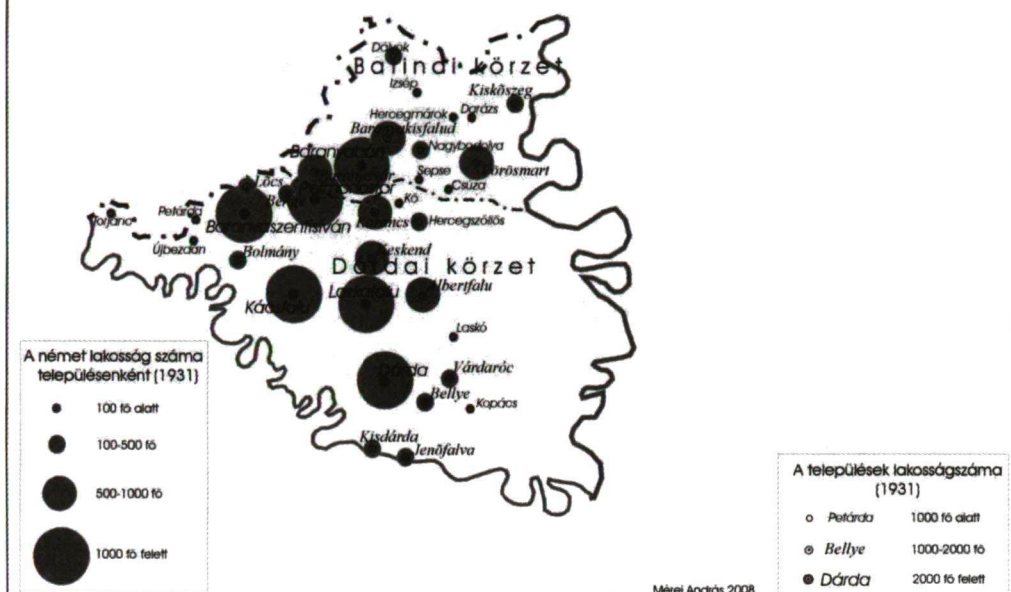
Az 1953-as népszámlálást összehasonlítva az 1941-es adatokkal, jól kirajzolódik a homogenizáció (elszlávosodás) mértéke: a horvátok lakosságon belüli aránya az 1941-es 4–

7%-ról 1953-ra 35,4%-ra nőtt a Baranya háromszögben. Szintén nőtt a szerbek aránya, 9–14%-ról 22,8%-ra. Területileg Bolman (Bolmány) és Jagodnjak (Kácsfalu) járásokban abszolút többséget, Darda (Dárda) járásban relatív többséget alkottak. A délszlávok így abszolút többségbe kerültek (1941-ben 12–24% közötti volt az arányuk). A magyarok aránya nem csökkent drasztikusan, hisz 1941-ben – ismerve a körülményeket – többen vallották magukat magyar nemzetiségűnek, mint magyar anyanyelvűnek. Ha az anyanyelvi arányból indulunk ki, a csökkenés 36%-ról 31,5%-ra mindössze 4,5%. Zmajevac (Vörösmart) és Bilje (Bellye) járásokban a magyarok abszolút többséget alkottak. Megjegyzendő, hogy a kisebbségeket ekkoriban sújtó megtorlások miatt a magyarok valódi száma nem tükröződhet a népszámlálási adatokban, akárcsak a németeké. A németiség térvesztése a legszembetűnőbb. 1931-ben mintegy 30%, 1941-ben 23–27%, míg 1953-ban mindössze 6,3%-át adták a Baranya-háromszög össznépességének. Legnagyobb arányban Darda (Dárda), Čeminac (Laskafalu), Jagodnjak (Kácsfalu), Beli Manastir (Pélmonostor) és Popovac (Baranyabán) németisége fogyatkozott meg. Ezen területen voltak az 1930-as, 40-es években legjelentősebb településeik/járásaik. A többi járásban eleve alacsonyabb volt az arányuk, ez mutatja azt is, hogy a korábban kisebbségben élő németek nem települtek ki. Figyelembe véve a háborús éveket és a népesség etnikai átrendeződését, a terület össznépességének csökkenése mintegy 7 ezer fő 1941-hez képest (57 831-ről 50 866 főre csökkent a lakosságszám). A 2001-es horvátországi népszámlálási adatok szerint a mintegy 42 000 összlakosságú Baranya-háromszög legnépesebb etnikuma a horvát (23 700 fő) és a szerb (8600 fő). A magyarok száma mintegy 7100-ra tehető, míg az 1930-as években relatív többségben lévő németek száma mindössze 450 fő – többségük a pélmonostori és a hercegszölösi járásban él.

1. ábra. A Baranya-háromszög etnikai összetétele (1931).
Figure 1. Ethnic composition of the Baranya Triangle (1931)

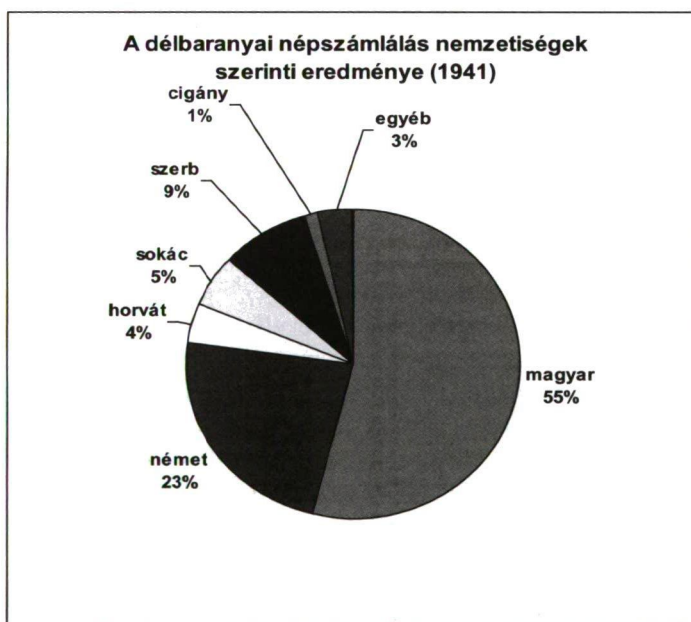
Németek a Baranya-háromszögben (1931)

2. térkép. A Baranya-háromszög németiségének területi megoszlása (1931)

Map 2. Areal distribution of the Germans in the Baranya Triangle (1931)

(Szerk.: Mérei A.)

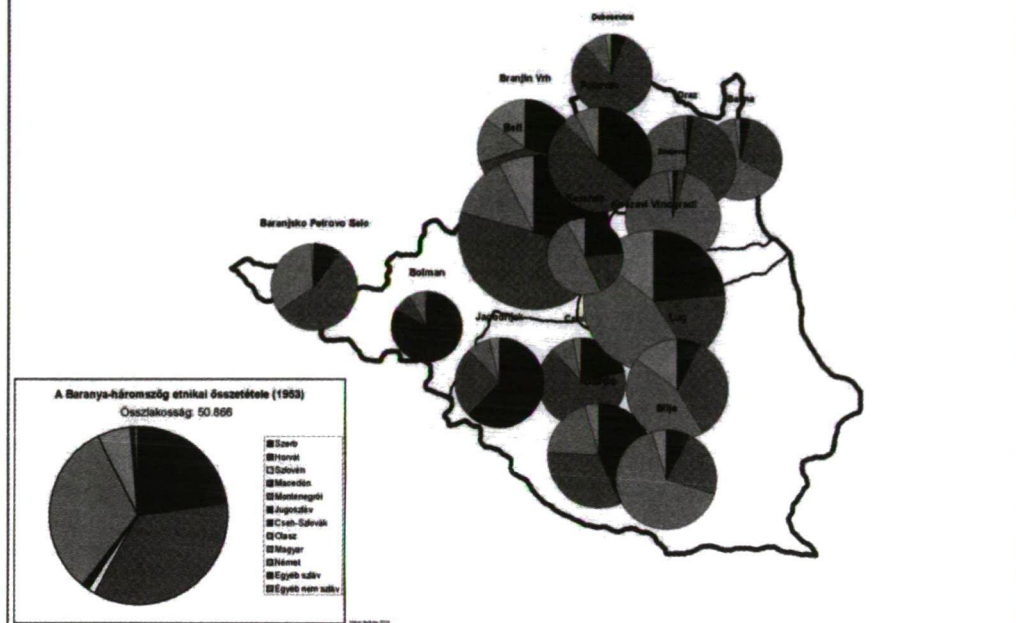

2. ábra. A Baranya-háromszög visszafoglalása utáni helyi népszámlálás nemzetiségi eredménye (1941)

Figure 2. Ethnical composition of the recaptured Baranya Triangle by the census 1941

(Forrás: BML 655/főisp. biz. 1941.)

A Baranya-háromszög etnikai térszerkezete járásokonként (1953)

3. térkép. A Baranya-háromszög etnikai térszerkezete (1953)

Map 3. Ethnic composition of the Baranya Triangle (1953)

(Forrás: Popis Stanovništva 1953. Knjiga XI. Starost, Pismenost i Narodnost. Podaci za opštine prema upravnoj padeli u 1953 godini. Federativna Narodna Republika Jugoslavija, Savezni Zavod za Statistiku, Beograd, 1953, pp. 463–464. Szerk.: Mérei A.)

Összegzés

Mindkét vizsgált esetben Magyarországon és Horvátországban is a német nemzetiséghez való tartozás volt a legfőbb kiváltó oka a kitelepítéseknek és egyéb megpróbáltatásoknak. Magyarországon a részleges német kollaboráción kívül a magyar lakosság antipátiája (amelyet a németek erős kulturális és nyelvi elkülönülése, valamint előnyös vagyoni helyzete eredményezett) is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar pártok is kiálltak a kitelepítések mellett. Ezt tetézte még az a kényszer, amely a székely és felvidéki magyart családok letelepítése révén jelentkezett a megyében. A kitelepülők egy része önmagától, a további része pedig állami szervezésben hagyta el az országot.

Jugoszláviában is már a háború befejezése előtt megkezdődött a kitelepítésekre való felkészülés, amely a magyartól eltérően több esetben genocídiummal végződött. A Baranya-háromszögben a németek kitelepülése nem volt a bácskaihoz fogható mértékben szervezett, sokkal inkább önkéntes alapon történt. Emellett nem alkottak zárt tömböt, nem alkottak abszolút többséget egy településen sem.

A jugoszláv esetben jelentős szerepet játszottak a szláv homogenizációs törekvések. Magyarország esetében elsősorban nem homogenizációs törekvések játszottak szerepet, hanem a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezményből következő aránytalanságok,¹⁴ és a székelyek letelepítési kényszere.

Jegyzetek

1. A bukovinai székelyek az 1764. január 7-én történt ún. Madéfalvi veszedelem után telepedtek le négy bukovinai faluba Majd 1941 május 11-én a román és a magyar kormány megállapodott abban, hogy e négy falu lakosságát Magyarországra telepítik. A magyar kormány a Jugoszláviától megszerzett területen helyezte el a székelyeket. 1944. november 6-a után a magyar kormány kénytelen volt a székelyeket a Dunántúlra elhelyezni a délvidéki harcok miatt. Végül a baranyai és tolnai németek helyére helyezték el őket, utódaik ma is ezeken a településeken élnek.
2. Sváb Törökország (Schwäbische Türkei), a Baranya és Tolna megyei német településterület, ahol a 18. században több mint 200 német (sváb) település jött létre. A betelepítések államilag történtek, III. Károly, Mária Terézia és II. József uralkodása alatt.
3. Szabó A. F. (1998): Egymillióval kevesebben. – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs. 234 old.
4. Független Kisgazda Párt, a Magyar Népköztársaság 1949-es kikiáltásáig a legerősebb kormányzó párt.
5. Nagy Ferenc kisgazda párti miniszterelnök 1946. február 4-től 1947. június 1-jéig.
6. Zinner T. (2004): A magyarországi németek kitelepítése. – Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest. 284 old.
7. Szenyéri Z. (2002): A Tolna és Baranya megyei németek sorsa a betelepítésektől napjainkig. – Dombóvári Német Kisebbségi Önkormányzat, Dombóvár. 240 old.
8. Tóth Á. (1993): Telepítések Magyarországon 1945–1948 között: A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcsere összefüggései. – Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét. 221 old.
9. Füzes M. (1990): Forgószél: Be- és kitelepítések Délkelet-Dunántúlra 1944–1948 között: Tanulmány és interjúkötet. – Baranya Megyei Levéltár, Pécs. 186 old.
10. Szenyéri Z. (2002): A Tolna és Baranya megyei németek sorsa a betelepítésektől napjainkig. – Dombóvári Német Kisebbségi Önkormányzat, Dombóvár. 240 old.
11. Szabó A. F. (1998): Egymillióval kevesebben. – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs. 234 old.
12. A második világháború során a magyarországi németek egy része „Hűséggel a hazáért” néven mozgalmat indított a német megszállók ellen. A mozgalom tagjai a Volksbund ellensúlyozására, nemzeti identitásuk és anyanyelvük feladására is készek voltak, a magyar hazához való ragaszkodásuk bizonyítékeképpen.
13. Geiger, V. (1997): Nestanak folksdojčera. Nova Stvarnost, Zagreb, 9–69., 143–151. old.
14. A lakosságcsere egyezmény (1946. február 27) során kevesebb magyarországi szlovák (73 273 fő) jelentkezett, mint amennyi magyart (89 660 fő) a csehszlovák kormány kitelepített, így közel 20 000 főnek kellett Magyarországon helyet találni.

Felhasznált irodalom

- Albert G. (1983): Emelt fővel. – Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 510 old.
- A. Sajti E. (2004): Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947. Napvilág Kiadó, Budapest, 108–143., 179–235. old.
- Bade, K. J. (1992): Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland. Migration in Geschichte und Gegenwart. Verlag C. H. Beck, München, 333–464. old.
- Beer, J. (1989): Donauschwäbische Zeitgeschichte aus erster Hand. – Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 22–55. old.
- Czibulka Z.–Heinz E.–Lakatos M. (összeáll.) (2004): A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás. – Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztálya: Központi Statisztikai Hivatal Levéltár, Budapest. 377 old.

- Fehér I.** (1996): A soknemzetiségű Baranya a 20. században. Pannónia Könyvek, Pécs, 119–131. old.
- Földi I.** (1987): Mádéfalvától a Dunántúlig. – Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd. 250 old.
- Füzes M.** (1990): Forgószél: Be- és kitelepítések Délkelet-Dunántúlon 1944–1948 között: Tanulmány és interjúkötet. – Baranya Megyei Levéltár, Pécs. 186 old.
- Füzes M.–Újvári A.** (1999): Die Tragödie einer Generation – Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen, Budapest, 5–61. old.
- Füzes M.** (szerk.) (2000): Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 5. Nemzetiségi ügyek dokumentumai Baranyában 1938–1944. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 297 old.
- Geiger, V.** (1997): Nestanak folksdojčera. Nova Stvarnost, Zagreb, 9–69, 143–151. old.
- Hamm, F.** (1952): Bei den Donauschwaben in den USA. Eine Besuchsfahrt von Franz Hamm. Neuwerbaß-Bonn. „Donauschwäbische Beiträge” – Heft 1. Donauschwäbische Verlags A. G., Salzburg, 76 old.
- Gulyás L.** (2005): Két régió-Felvidék és Vajdaság-sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig Hazai Térségfejlesztő Rt.
- Kókai S.** (szerk.) (2006): A Délvidék történeti földrajza: A Nyíregyháza 2006. november 17-én megtartott tudományos konferencia előadásai. – Nyíregyházi Főiskola Földrajzi Tanszéke, Nyíregyháza, 314 old.
- László P.** (2004): Fehérlaposok: Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcseré-egyezményhez. – Völgysegi Tájékoztató Alapítvány, Szekszárd. 302 old.
- Ost-Dok. 2 Nr. 399:** Erlebnisberichte zur Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mittel-Europa, 1–26. old.
- Ost-Dok. 16/138:** Angaben über die Natürliche Bevölkerungsbewegung in den Gemeinden der Batschka, der Baranja und des Banats ohne Rücksicht auf die Volkszugehörigkeit von 1900–1936, bei den deutschen Mehrheitengemeinden bis 1940, 124–155. old.
- Popis Stanovništva** (1953): Knjiga XI. Starost, Pismenost i Narodnost. Podaci za opštine prema upravnoj padeli u 1953 godini. Federativna Narodna Republika Jugoslavija, Savezni Zavod za Statistiku, Beograd, 463–464. old.
- Sepp, J.** (1982): Weg und Ende der deutschen Volksgruppe in Jugoslawien. Leopold Stocker Verlag, Graz-Stuttgart, 238–262. old.
- Szabó A. F.** (1998): Egymillióval kevesebben. – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs. 234 old.
- Szenyéri Z.** (2002): A Tolna és Baranya megyei németek sorsa a betelepítésektől napjainkig. – Dombóvári Német Kisebbségi Önkormányzat, Dombóvár. 240 old.
- Tóth Á.** (1993): Telepítések Magyarországon 1945–1948 között: A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcseré összefüggései. – Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét. 221 old.
- Troszt S.–Merki L.** (szerk.) (1980): Válogatott dokumentumok a baranyai háromszög politikai történetéhez 1941–1944. – Horvátországi Magyarok Szövetsége, Eszék, 283 old.
- Vadkerty K.** (2001): A kitelepítéstől a reszlovakizációig: Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről. – Kalligram Kiadó, Pozsony. 703 old.
- Wüsch, J.** (1965): Die Baranja. – Ost-Dok. 17. 1. 142–159. old.
- Zinner T.** (2004): A magyarországi németek kitelepítése. – Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest. 284 old.

Levéltári források:

Baranya Megyei Levéltár: Baranya vármegye főispánjának bizalmas levelei:

- BML 655/főisp. biz. 1941.
- BML 2/el. 1942.